

УДК 378:911.9:929Геренчук(477.43+477.83)

С.В.Трубчанінов

Відомий географ – уродженець Поділля Каленик Геренчук

Повідомлення присвячене біографії Каленика Івановича Геренчука (1904–1984). У 1922–1925 рр. він здобув вищу освіту в Кам'янець-Подільському інституті народної освіти. У 1932–1935 рр. К.Геренчук працював у рідному вузі. У 1935 р. вступив до аспірантури НДІ географії Московського держ-університету. Пізніше працював у Ростовському університеті завідувачем кафедри фізичної географії. Взимку 1942 р. повернувся на рідне Поділля.

У березні 1944 р. його призначено завідувачем Смотрицького районного відділу освіти. У грудні 1944 р. К.І.Геренчука перевели на викладацьку роботу в Кам'янець-Подільський учительський інститут, а у вересні 1945 р. – до Чернівецького державного університету.

У 1954 р. К.І.Геренчук обраний завідувачем кафедри фізичної географії Львівського державного університету. Цю посаду він обіймав протягом двадцяти років. Львівський період діяльності був найбільш плідним для К.І.Геренчука. Тут він захистив докторську дисертацію, отримав наукове звання професора, написав численні наукові праці, навчальні посібники і підручники, створив власну наукову школу.

Ключові слова: географія, К.І.Геренчук, професор.

У 2014 р. виповнилося 110 років від дня народження Каленика Івановича Геренчука (1904–1984), відомого ученого-географа, уродженця Поділля. Наукову діяльність К.І.Геренчука пошановують його учні, сучасні дослідники історії географії та земляки-природознавці [8, 9, 11, 12, 15]. Проте найбільш повно перипетії життя і різноманітні аспекти діяльності видатного ученого відображено в працях учня Каленика Івановича – С.І.Кукурудзи [2-7, 10].

У даному повідомленні ми прагнемо коротко нагадати подолінян про основні віхи життя і діяльності видатного земляка, які відтворюються передусім за працями С.Кукурудзи та даними його особової справи з архіву Львівського університету.

К.Геренчук народився 14 листопада 1904 р. у с. Біла Кам'янецького повіту Подільської губернії (тепер у Чемеровецькому районі Хмельницької області) в селянській родині. У 1918 р. Каленик закінчив місцеву церковно-парафіяльну школу і продовжив навчання спочатку у вищому початковому, а згодом – педагогічному училищах. Близько року він навчався у духовній семінарії в Кам'янці-Подільському [4, с. 3].

Протягом 1923–1925 рр. К.Геренчук здобував вищу освіту на агробіологічному відділі Кам'янець-Подільського інституті народної освіти [4, с. 3-4]. Не виключаємо, що на зацікавленість географією справило вплив знайомство з професором Володимиром Гериновичем (1883–1949), який викладав географію, а також в 1923–1928 рр. працював ректором Кам'янець-Поділь-

ського інституту народної освіти. Під його керівництвом ІНО став осередком наукового, громадського життя не тільки Кам'яниччини, а й всієї України.

Свою трудову діяльність К.Геренчук розпочав у жовтні 1925 р. завідувачем дитячого будинку в Дунаївцях. Водночас місце виховательки дитбудинку отримала його молода дружина – Марія Іванівна. З жовтня 1926 р. по грудень 1927 р. К.Геренчук служив у війську, а після демобілізації спершу працював викладачем географії у середній школі, а з листопада 1929 р. по червень 1931 р. – завідувачем Смотрицького райвідділу народної освіти. З червня 1931 р. викладав у радянсько-партійній школі та на рабфаці в м. Кам'янці-Подільському. У жовтні 1932 р. К.Геренчука запросили на викладацьку роботу в рідну Alma mater, де до січня 1934 р. він працював асистентом, а з 1 січня 1934 р. по 1 червня 1935 р. – виконуючим обов'язки доцента економічної географії. У 1935 р. К.Геренчук вступив до аспірантури Науково-дослідного інституту географії Московського державного університету. Після закінчення аспірантури та успішного захисту дисертації, у жовтні 1938 р. К.Геренчука направили на роботу в Ростовський університет, де призначили завідувачем кафедри фізичної географії, а через деякий час – деканом географічного факультету [4, с. 4; 1, 2 зв.].

У своїй автобіографії Каленик Іванович детально описав обставини, за яких опинився на окупованій території. Ростовський університет не був завчасно евакуйований, тому при наближенні німецьких військ К.Геренчук вирушив пішки з Ростова в станицю Тимашевську Краснодарського краю, де перебувала його сім'я. З Краснодару сім'я Геренчуків вирушила пішки на Майкоп, але потрапила в оточення. Долаючи великі труднощі, вони повернулися в Україну, на рідне Поділля. К.Геренчук працював у рідному селі Біла рядовим працівником в сільському господарстві, а один місяць – агрономом в Кам'янець-Подільській агрошколі, надавав допомогу підпільній групі партизанського загону ім. Чапаєва [1, арк. 4-4зв., 7-7зв.].

Після того, як у березні 1944 р. фронт перемістився західніше с. Біла, Каленика Івановича знову призначили завідувачем Смотрицького райвно. У грудні 1944 р. Наркомосвіти відкликав К.Геренчука на викладацьку роботу в Кам'янець-Подільський учительський інститут. У вересні 1945 р. його перевели на роботу до Чернівецького державного університету. Спочатку він працював доцентом кафедри фізичної географії, а з 1946–47 н.р. – завідувачем цієї кафедри. У вересні 1947 р. його призначили деканом географічного факультету, але пропрацював на цій посаді лише рік (був звільнений за неблагонадійність, формально ж – “за власним бажанням”) [4, с. 5].

У Чернівцях Каленик Іванович багато зусиль приклав до відновлення роботи багатьох навчально-наукових підрозділів, був активним засновником Чернівецького відділу Географічного товариства, проводив польові дослідження на Поділлі, в Передкарпатті й Карпатах, виступав на всесоюзних конференціях і на Другому з'їзді Географічного товариства, його наукові праці друкувалися у всесоюзних виданнях [14, с. 16].

У “чернівецький” період, незважаючи на велику завантаженість навчаль-

ним процесом і різними організаційними питаннями, Каленик Іванович активно працював як дослідник, оприлюднив декілька фундаментальних праць в авторитетних виданнях. Завдяки цим серйозним публікаціям, К.Геренчук здобув широке визнання фахівців і широкої наукової громадськості.

Як стверджує С.Кукурудза, на одній з наукових конференцій К.Геренчук познайомився з відомим українським геологом, член-кореспондентом Академії наук УРСР, ректором Львівського державного університету ім. І.Франка Євгеном Лазаренком. Наслідком цього знайомства було запрошення ректора К.Геренчуку очолити у Львівському університеті Державну екзаменаційну комісію з географії весною 1954 р. А вже влітку, згідно з умовами конкурсу, його обрали завідувачем кафедри фізичної географії Франкового університету. Цю посаду Каленик Іванович займав протягом двадцяти років [4, с. 6].

“Львівський” період діяльності був для Каленика Івановича найбільш плідним. Вже через чотири роки він захистив докторську дисертацію, отримав наукове звання професора, написав численні наукові праці, навчальні посібники і підручники, готував учнів – кандидатів географічних наук, які продовжили справу свого вчителя.

Крім викладацької та адміністративної роботи в університеті, К.І.Геренчук розвивав два наукові напрямки природничої географії: перший – традиційний для нього – геоморфологічний і другий, зовсім новий – ландшафтознавчий. З першого він підготував й успішно захистив докторську дисертацію в Московському університеті, а в другому – бачив велику перспективу для розвитку всієї природничої географії. Він брав участь у Першій всесоюзній нараді з питань ландшафтознавства (Ленінград, 1955), організував Другу всесоюзну конференцію з питань ландшафтознавства у Львові (1956) [4, с. 6].

К.І.Геренчук приділяв значну увагу розвитку теорії ландшафтознавства. Особливо цілеспрямованого характеру такі дослідження набули в 1970-х рр., коли теорії ландшафтознавства було присвячено VII Всесоюзну нараду з питань ландшафтознавства (Перм, 1974), а також симпозіуми з теоретичних питань географії (Рига, 1973; Сімферополь, 1975; Одеса, 1977 та ін.) [7, с. 146].

У 1960 р. доктору географічних наук К.І.Геренчуку було присвоєне вчене звання професора кафедри фізичної географії. Професор К.І.Геренчук зосередив зусилля на підготовці навчальних посібників і підручників, разом з колегами створив кабінет землезнавства, організовував експедиційні дослідження Українських Карпат, Поділля й Західного Полісся. За його активної підтримки організовувалися ґрунтознавчі експедиції, які проводили польові дослідження ґрунтів у різних областях України, Російської Федерації та Казахстані. Працею “Природа Українських Карпат” (1968) було започатковано серію регіональних монографій із дев’яти книг. У восьми монографіях цієї серії було досліджено природу адміністративних областей заходу України. Перша з них – “Природа Львівської області” – опублікована в 1972 р. [4, с. 7].

Велика наукова, просвітницька та організаційна робота професора К.Геренчука не залишилася не поміченою. У 1961 р. з нагоди 300-річчя Львівського

державного університету ім. І. Франка його нагородили Почесною грамотою Верховної Ради УРСР, а в 1970 р. – медаллю “За доблесну працю”. У тому ж році професора К.Геренчука на черговому з’їзді Географічного товариства СРСР було обрано Почесним членом товариства [7, с. 147].

У 1974 р., напередодні свого 70-річчя, Каленик Іванович з власного бажання написав заяву про звільнення з посади завідувача кафедри. Звільнившись від адміністративних обов’язків завідувача кафедри, він ще більше часу й енергії приділив науковій роботі та підготовці навчальних посібників. Так, вже в 1975 р. за його редакцією вийшла друга колективна монографія із серії, присвяченій природі західних областей України, а також навчальний посібник “Польові географічні дослідження” (співавт. Е.Раковська і О.Топчієв) у видавництві “Вища школа” (Київ). У 1981 р. вийшла остання монографія із згаданої серії, присвячена природі Закарпатської області [4, с. 7-8]. Праці К.Геренчука завжди ставали помітною подією в історії українського ландшафтознавства, свідченням чого є значна кількість бібліографічних посилань на них. Так, найбільш цитованими роботами, виданими у 1976–1980 рр., стали колективні монографії за редакцією К.Геренчука “Природа Чернівецької області” (1978), “Природа Тернопільської області” (1979) та “Природа Хмельницької області” (1980), що стало ще одним свідченням беззастережного лідерства професора К.Геренчука серед українських ландшафтознавців [10, с. 6]. За серію монографій Каленика Івановича та його співавторів Міністерство вищої освіти УРСР нагородило премією за кращу наукову роботу [4, с. 8].

З 1979 р. професор К.Геренчук працював консультантом кафедри фізичної географії. Під науковим керівництвом Каленика Івановича в 1979 р. його найталановитіший учень С.Кукурудза захистив кандидатську дисертацію “Теоретичні і методичні проблеми середньомасштабних ландшафтознавчих досліджень (на прикладі Волинської області)”. Сучасні дослідники історії науки стверджують про формування в наш час професором С.Кукурудзою персональної природоохоронно-ландшафтознавчої школи [11, с. 51, 53].

Чимало зусиль професор К.Геренчук поклав на підготовку спочатку програми з курсу “Загальне землезнавство”, яка була визнана найкращою на всесоюзному рівні, а згодом і підручника. На жаль, йому не судилося побачити цю фундаментальну працю, оскільки його життєвий шлях раптово обірвався 5 лютого 1984 р. на 80-му році життя. Згідно з побажанням Каленика Івановича, його поховали в місті Кам’янець-Подільському. Через декілька років там поховали і дружину Каленика Івановича – Марію Іванівну [4, с. 8].

Список використаних джерел і літератури

1. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, особ. спр. 6908, 118 арк.
2. Кукурудза, С. І. Вчений, педагог, громадянин – професор Каленик Іванович Геренчук / С. І. Кукурудза // Каленик Іванович Геренчук (до 90-річчя від дня народження) / Уклад.: Г. М. Домбровська, М. І. Косташук; Відп. ред. С. І. Кукурудза. – Львів: Вид-во ЛДУ, 1994. – С. 5-11. – (Біобібліографія вчених України).

3. Кукурудза, С. І. Геренчук Каленик Іванович / С. І. Кукурудза // Хрестоматія з географії України / Ред. П. О. Масляк, П. Г. Шищенко. – К.: Генеза, 1994. – С. 41-42.

4. Кукурудза, С. Життєвий і творчий шлях професора Каленика Івановича Геренчука (до 100-річчя з дня народження) / С. Кукурудза // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. – 2004. – Вип. 31. – С. 3-19.

5. Кукурудза, С. І. Професор Каленик Іванович Геренчук – видатний український географ (до 100-річчя від дня народження) / С. І. Кукурудза, В. М. Пашенко // Укр. геогр. журн. – 2004. – № 4. – С. 57-62.

6. Кукурудза, С. І. Професор Каленик Іванович Геренчук – видатний український геоморфолог, ландшафтознавець, созолог (до 95-річчя від дня народження) / С. І. Кукурудза // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. – 2000. – Вип. 26. – С. 251-256.

7. Кукурудза, С. І. Професор Каленик Іванович Геренчук – фундатор української ландшафтознавчої науки / С. І. Кукурудза // Проблеми гірського ландшафтознавства. – 2014. – Вип. 1. – С. 144-148.

8. Ландшафтознавство: стан, проблеми, перспективи: матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 70-річчю каф. фіз. географії Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 60-річчю Львів. шк. ландшафтознавства, 110-річчю з дня народж. проф. Каленика Івановича Геренчука, 80-річчю з дня народж. проф. Гаврила Петровича Міллера, 24-27 верес. 2014 р. / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів; Ворохта: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2014. – 197 с.

9. Матвеев, М. Віхи життя Каленика Івановича Геренчука / Микола Матвеев // Географічні засади вирішення регіональних проблем: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 18-19 лист. 2010 р. – Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2010. – С. 6-7.

10. Михели, С. В. История ландшафтоведения в Украине языком библиографических ссылок / Михели Сергей Владимирович // Электронный научный журнал "Apriogi. Серия: естественные и технические науки". – 2014. – №3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apriogi-journal.ru/seria2/3-2014/Miheli.pdf>.

11. Міхелі, С. Львівський ландшафтознавчий центр: історія, напрями досліджень, школи, персоналії / Сергій Міхелі // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. – 2014. – Вип. 48. – С. 48-55.

12. Наукова спадщина К.І.Геренчука у контексті природничих досліджень: зб. матеріалів наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народж. К.І.Геренчука, м. Кам'янець-Подільський, 14-16 грудня 2004 р. / Кам'янець-Подільський держ. ун-т; відп. ред. М. Д. Матвеев. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2005. – 164 с.

13. Професор Каленик Геренчук / Упоряд. С.Кукурудза. – Львів: Вид. дім ЛНУ, 2004. – 343 с. – (Постагі українського землезнання).

14. Чубрей, О. Становлення та основні напрями наукової діяльності Чернівецького відділу Українського Географічного товариства / Олександра Чубрей // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – Випуск 18. – С. 16-18.

15. Юрків, Л. Каленик Іванович Геренчук як визначний класик географічної науки / Л. Юрків // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – Тернопіль: ТНПУ, 2011. – Вип. 24. – С. 17-22.

Serhiy Trubchaninov**Famous geographer – a native of Podillya Kalenyk Gerenchuk**

The report is devoted to Kalenyk Ivanovych Gerenchuk (1904–1984). In 1922–1925 he received a higher education in the Kam'yanets-Podilsky Institute of Popular Schooling. After graduating IPS K.I. Gerenchuk served in the army first, then he worked as a head of the Smotrytsky regional department of education, taught in the secondary schools and in the soviet and party schools of Kam'yanets-Podilsky. In 1932–1935 K.I. Gerenchuk taught in his native institute. In 1935 he entered a postgraduate course of the Moscow State University. After graduating the postgraduate course K.I. Gerenchuk worked in the Rostov University as a head of the department of physical geography.

In March of 1944 he was appointed a head of the Smotrytsky regional department of education for the second time. In December of 1944 K.I. Gerenchuk was transferred to the teaching work in the Kam'yanets-Podilsky Teacher Institute, and in September of 1945 – to the Chernivtsi State University.

In 1954 K.I. Gerenchuk was chosen a head of the department of physical geography of the Lviv State University. This office he held during twenty years. Nearly seven years he worked as a professor, and since 1979 he had been working as a scientific tutor of the department. Period of activity in Lviv was the most fruitful for K.I. Gerenchuk. Here he defended a doctoral thesis, received an academic status of professor, wrote numerous scientific works, study guides and manuals, created his own scientific school.

Keywords: Geography, K.I. Gerenchuk, professor.

С.В. Трубчанинов**Известный географ – уроженец Подолья Каленик Геренчук**

Сообщение посвящено биографии Каленика Ивановича Геренчука (1904–1984). В 1922–1925 гг. он получил высшее образование в Каменец-Подольском институте народного образования. После его окончания служил в армии, преподавал в школах, работал заведующим Смотричского райотдела образования. В 1932–1935 гг. К. Геренчук преподавал в родном вузе. В 1935–1938 гг. учился в аспирантуре в МГУ. После ее окончания работал в Ростовском университете заведующим кафедрой физической географии.

В марте 1944 г. его назначают заведующим Смотричского районного отдела образования. В декабре 1944 г. К. Геренчука перевели на преподавательскую работу в Каменец-Подольский учительский институт, а в сентябре 1945 г. – в Черновицкий государственный университет.

В 1954 г. К. Геренчук избран заведующим кафедрой физической географии Львовского государственного университета. “Львовский” период деятельности был наиболее плодотворным для К.И. Геренчука. Здесь он написал многочисленные научные труды, учебные пособия и учебники, создал собственную научную школу.

Ключевые слова: география, К.И. Геренчук, профессор.